



Fénix – Kultúrna pamiatka roka za čiastočnú obnovu ucelenej časti objektu pamiatky

MEŠTIANSKY DOM V BANSKEJ BYSTRICI



Rozvoj baníctva na konci stredoveku priniesol rozkvet slovenských banských miest. Dokladom kultúry a života society meštianov sú meštianske domy, ktoré formovali charakter mestských centier. Zmenám životných potrieb zodpovedali zmeny funkcií, ktoré meštianske domy plnili. Od obytnej cez hospodársku, reprezentačnú až po spoločenskú, keď sa časť priestorov integrovala do verejného života miest (obchody, kaviarne). Svedčí o tom aj história domu č. 12 na terajšom Námestí SNP v Banskej Bystrici. V prvej polovici 15. storočia stál na jeho mieste malý jednopodlažný objekt. V nasledujúcich storočiach sa rozratal, pribudli podlažia a prestavby zaplnili celú plochu pozemku. Dnes má podobu podpivničeného trojpodlažného objektu. Jeho stavebný vývoj sa skončil na

prelome 19. a 20. storočia v období secesie, keď v r. 1911 pribudlo veľké ústredné schodisko so strešným svetlíkom a pompéza štuková výzdoba uličnej fasády od majstra Aloisa Peierbergera. V interiéru sa zachovali klenby pivníc a prvých dvoch nadzemných podlaží. Hodnotná je arkáda dvorového krídla. Prvým známym majiteľom domu bol mäsiar, kupec a fažiar medi Juraj Mitzko. Bol členom mestskej rady, ale aj falšovateľom striebra. Neskôr dom vlastnili zväčša meštianostovia a podnikatelia. Od 18. storočia sídlilo v dome viacero prevádzok a obchodov, od najstaršej lekárne U Etiópčana cez Dom hračiek za socializmu až po súčasné gastrozariadenia.

Zámerom obnovy pamiatky bolo zachovanie a rehabilitácia jej pamiatkových hodnôt a odstránenie rušivých sekundárnych zásahov

a príčin degradácie. Prebehla statická stabilizácia a sanácia vlhkosti. Prispôsobenie interiéru na nové využitie zohľadňuje historické dispozičné členenie. Vnútorne aj vonkajšie úpravy vychádzali z pamiatkových a reštaurátorských výskumov. Jednotlivé architektonické detaily boli obnovené umelecko-remeselným a reštaurátorským spôsobom s osobitým dôrazom na bohatú výzdobu uličnej fasády. Použité prvky súčasného architektonického tvaroslovia harmonizujú s prezentovanou historickou podstatou objektu. Po obnove pamiatka slúži verejnosti širokou ponukou gastronomických služieb s možnosťou organizácie menších spoločenských a kultúrnych podujatí.

Rastislav Šenkirík

PAMIAATKA: **Meštiansky dom** LOKALITA: **Banská Bystrica**
VLASTNÍK: **Smartfood s.r.o.** ROZSAH OBNOVY: **Čiastočná obnova, 2017 – 2022**
ŠT. PAMIAATKOVÝ DOZOR A METODIKA OBNOVY: **KPÚ Banská Bystrica,**
metodik obnovy Ing. arch. R. Lieskovská
PRÍPRAVA OBNOVY: **Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum Mgr. L. Fillová,**
reštaurátorský výskum Mgr. art. R. Boroš, projektová dokumentácia Pauliny Hovorka Architekti,
REALIZÁCIA OBNOVY: **Mgr. art. R. Boroš, RESSAN s.r.o., Mgr. S. Rajnoha**



Ohliadnutie za 16. ročníkom súťaže

Veľkým zadostučiním pre vyhlasovateľa a organizátorov súťaže Fénix – Kultúrna pamiatka roka je prehlbujúci sa záujem vlastníkov národných kultúrnych pamiatok, ale aj širšej verejnosti. Svedčí o tom návštevnosť webovej stránky www.kpr-fenix.sk, účasť verejnosti na hlasovaní a najmä celkový počet obnovených pamiatok, prihlásených do súťaže. V tejto súvislosti patrí poďakovanie za vynaložené úsilie a trpezlivosť všetkým 36 vlastníkom pamiatkových objektov obnovených v rokoch 2021 a 2022, ktorí sa prihlásili do 16. ročníka súťaže Fénix – Kultúrna pamiatka roka. Pozitívne možno hodnotiť najmä rôznorodosť a proporionalitu zastúpenia jednotlivých typov pamiatok.

Od sakrálnej architektúry, cez profánne či technické pamiatky až po jedinečné banské dielo, od častí objektov, cez solitéry až po rozsiahle

areály. Sprievodnou dobrou správou je pozornosť venovaná ikonickým dielam slovenskej architektúry, ako sú Kolonádový most v Piešťanoch či Observatórium na Skalnatom Plese. Nemenej pestrý je aj rozsah a zameranie realizovaných obnov. Priniesli viaceré významné objavy odborné poznanie a umožnili prezentovať jedinečné, zdanlivo navždy stratené pamiatkové hodnoty.

Skvelým príkladom sú nálezy v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Liptovskom Jáne. Mimoriadny obdiv a uznanie si zaslúži dlhodobé a nezlomné úsilie o záchranu a obnovu schátraných pamiatkových objektov. O to viac poteší, ak sa to podarí po vyše sto rokoch, tak ako sa to udialo v prípade Kostola sv. Žofie v Zborove. Veľkým prínosom pre prax v procese obnovy pamiatok je konzekventné uplatňovanie relevantných metodických postupov primárneho riešenia

príčin deštrukcií a až následnej sanácie ich dôsledkov.

Ukážkovým príkladom je sfunkčnenie pôvodného dômyselného systému odvodu zrážkových vôd pri obnove kaštieľa vo Vieske nad Žitavou. V tomto ohľade súťaž presahuje svoje poslanie a poskytuje aj príklady dobrej praxe obnovy pamiatkového fondu. Osobitým spôsobom záchranu pamiatok sú alternatívne formy oživenia a využitia opustených objektov, ktoré nevyžadujú komplikovanú administratívnu prípravu či vysoké vstupné finančné náklady. Takými sú projekt nájomného bývania v Betliari a koncept zážitkového ubytovania v kaštieli v Jelšave. Do budúcnosti súťaže je najväčším prísľubom vyvážené zastúpenie vlastníkov a iniciátorov obnovy pamiatok. Od verejného sektora cez cirkev, tretí sektor, podnikateľské subjekty až po fyzické osoby.

Rastislav Šenkirík
odborný tajomník súťaže

Odborná porota súťaže Fénix – Kultúrna pamiatka roka

Poďakovanie patrí aj členom odbornej poroty, v ktorej sa v 16. ročníku súťaže výrazne posilnilo zastúpenie odborníkov z praxe. Na základe posúdenia všetkých podkladov, získaných prostredníctvom elektronického prihlasovacieho formuláru, porota nominovala dvanásť pamiatok na udelenie titulu Fénix – Kultúrna pamiatka roka a konečné rozhodnutie prijala až po fyzickej obhliadke nominovaných objektov.

Prom. hist. Peter Kresánek, historik umenia, pamiatkar, predseda odbornej poroty

Mgr. Peter Gomboš, akad. mal. rest., člen predstavenstva Komory reštaurátorov

Ing. Vladimír Kohút, statik, pamiatkar

Ing. arch. Zuzana Kochánková, PhD., riaditeľka odboru ochrany pamiatkového fondu MK SR

akad. sochár Tomáš Lupták, reštaurátor

Mgr. Vladimír Majtan, pamiatkar, metodik KPÚ Žilina

Ing. arch. Pavol Pauliny, PhD., vedúci Ústavu dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok, Fakulta architektúry a dizajnu STU v Bratislave

Mgr. Ladislav Snopko, archeológ, dramaturg, člen správnej rady Nadácie SPP

Mgr. Ondrej Šebesta, riaditeľ odboru korporátnej komunikácie SPP

Ing. arch. Igor Teplan, viceprezident Spolku architektov Slovenska

Mgr. art. Martin Varga, autorizovaný architekt SKA

Prehľad ocenení udelených v rámci 16. ročníka súťaže Fénix – Kultúrna pamiatka roka

Ocenenie	Názov pamiatky	Vlastník pamiatky /správca, nájomca	Za čo bolo ocenenie udelené
Cena Fénix – Kultúrna pamiatka roka za komplexnú obnovu objektu pamiatky	Kostol sv. Jána Krstiteľa v Liptovskom Jáne ①	Rímskokatolícka cirkev, farnosť Liptovský Ján	Cena bola udelená za vynikajúcu kvalitu obnovy a reštaurovania národnej kultúrnej pamiatky a vyváženú prezentáciu objavených pamiatkových hodnôt
Cena Fénix – Kultúrna pamiatka roka za čiastočnú obnovu ucelenej časti objektu pamiatky	Meštiansky dom v Banskej Bystrici ②	p. P. Kulhány, Smartfood, s. r. o.	Cena bola udelená za vysoko profesionálnu obnovu národnej kultúrnej pamiatky a harmonické zladenie súčasného architektonického tvaroslovía a zásahov s historickou podstatou objektu
Cena Fénix – Kultúrna pamiatka roka – za výnimočný počín záchranu pamiatky	Mestská veža v Brezne ③	mesto Brezno	Cena bola udelená za príkladnú obnovu a sprístupnenie národnej kultúrnej pamiatky verejnosti
Fénix – Cena Nadácie SPP za najkrajšie obnovenú pamiatku	Kostol sv. Jána Krstiteľa v Liptovskom Jáne ④	Rímskokatolícka cirkev, farnosť Liptovský Ján	Cena bola udelená za najvyšší získaný počet hlasov v internetovom hlasovaní verejnosti o najkrajšiu obnovenú pamiatku na webstránke súťaže. Táto národná kultúrna pamiatka získala 16 351 hlasov z celkového počtu 61 969 hlasov
Čestné uznanie odbornej poroty súťaže Fénix – Kultúrna pamiatka roka za mimoriadny prínos k ochrane a obnove pamiatky	Kostol svätej Žofie v Zborove ⑤	obec Zborov	Cena bola udelená za dlhodobé a vytrvalé úsilie obce pri záchranе rozsiahlo deštruovanej národnej kultúrnej pamiatky a jej rekonštrukciu a obnovu
titul Adept na cenu Fénix – Kultúrna pamiatka roka	„Železiareň“ – dom bytový v Betliari ⑥	Čierne diery, o. z.	Cena bola udelená za záchranu národnej kultúrnej pamiatky formou projektu nájomného bývania



FÉNIX KULTÚRNY PAMIATKA ROKA

Špeciálna príloha denníka **SME**

10. máj 2023



Artefakt novej sošky, ktorú získavajú víťazi súťaže Fénix, ktorej autorom je Patrik Illo.

FOTO: JANO ŠEBÍK

Význam pamiatkovej starostlivosti je každej kultúrnej krajine dostatočne jasný. Historický nadhľad, odborný prístup s vedomím súvislostí a dostatočne veľký priestor pre emotívne stotožnenie sa prostredníctvom estetického zážitku. To sú hlavné oblasti prínosu pamiatok dnešnému človeku. Kultúrne dedičstvo, ktoré takto vzniká, vytvára základy kolektívnej pamäti, bez ktorej zdravá spoločnosť nemôže dobre fungovať.

Význam pamiatok v slovenskom vedomí však ešte stále nemá pevné ukotvenie. Jednou z hlavných príčin tohto stavu je historická skutočnosť, ktorá vychádza z nedostatku sebavedomia. Sebavedomia dedičov hradov, zámkov a kaštieľov, pretože sme sa nestotožnili so šľachtou, ktorá ich u nás stáročia budovala. Šľachtou, ktorá tu žila a výrazne sa podieľala na tvorbe súčasnosti. Uhorsko bolo predsa domovom rovnako pre Maďarov, ako pre Slovákov a iné národy, preto uhorská šľachta – keby sme o ňu usilovali, mohla byť aj našou šľachtou.

Pamiatky u nás majú ťažké osudy aj preto, že po každej zásadnej zmene spoločenského zriadenia prišla aj vynútená zmena v spoločenskom myslení a vo väzbách. K tomu patrilo, že boli zásadne odmietané nielen duchovné, ale aj materiálne prejavy predchádzajúcej éry. Stačí si pripomenúť koniec rakúsko-uhorskej monarchie a vznik Česko-slovenska, zánik Československa a vznik tzv. slovenského štátu, koniec 2. svetovej vojny a vznik socialistického štátu v područí komunistickej strany. V tomto, pre pamiatky najhoršom období, predstavitelia štátu vyše štyridsať rokov tvrdo presadzovali ideológiu nenávisti proti komukoľvek a čomukoľvek, čo predstavovalo iný odkaz minulosti, ako ten, ktorý súvisel s robotníckou a roľníckou triedou. V konečnom dôsledku takto iba zväzňovali slovenský pocit menejcnosti vo vzťahu k veľkým dejinám a ich osobnostiam. V našom oficiálnom, a bohužiaľ, aj všeobecnom povedomí tak v dôsledku takých čistiek ako jediná ideologicky bezchybná historická postava ostal iba zbojník Juraj Jánošík (ten však nič výnimočné nepostavil a žiadna pamiatka okrem šibenice po ňom neostala).

Možnosť napraviť túto situáciu prišla až po Nežnej revolúcii. Vtedy

sa však ukázala nepripravenosť a bezradnosť postsocialistickej spoločnosti, ktorá poznala iba štátne vlastníctvo a nevedela vytvoriť prostredie pre samozrejmé prijatie pamiatok do súčasného života. Nielen v ich materiálnej, ale najmä duchovnej podobe, pretože až v poslednom desaťročí sa začína všeobecne presadzovať trend ich

využívania na nové funkcie. Ako v rámci nášho „fénixovského“ projektu pred rokom konštatoval knieža Schwarzenberg: „Človek sa nemá dať zasať. Zachovanie pamiatky neznamená urobiť z nej konzervu. To je hlúposť, ona musí žiť aj dnes.“ Jedným z krokov, ktoré smerujú k náprave a zvyšujú záujem verejnosti, je súťaž Fénix – Kultúrna

pamiatka roka založená v roku 2006. Ministerstvo kultúry v spolupráci s Nadáciou SPP a SPP pripravili túto odbornú súťažnú platformu, ktorej ambíciou je podporovať zodpovedný prístup k obnove akýchkoľvek, teda nielen štátnych a mestských či obecných, ale aj súkromných a mimovládnych kultúrnych pamiatok.

V roku 2021 sa princípy súťaže razantne zmenili. Z introvertného, takmer výlučne na odbornú verejnosť orientovaného podujatia sa stala vďaka televíznej prenosu na Jednotke RTVS vec doslova verejná. Navyše, denník SME v rámci svojej rozsiahlej prílohy začal o súťaži podrobne informovať. Propagácii Fénixa výrazne prospelo aj hlasovanie verejnosti na internete, ktoré od roku 2014 súbežne s hlavným ocenením vyhlasuje Nadácia SPP pod názvom Fénix – Cena Nadácie SPP.

To sa stretlo s neobyčajne veľkým záujmom. Tento rok sme zaznamenali celkovo 61 969 hlasov. Dôležité je, že sa v rámci televízneho programu z udeľovania cien prezentuje nielen dvanásť finalistov a potom traja celkoví víťazi, ale všetci prihlásení. Tých bolo v porovnaní s predchádzajúcimi ročníkmi dospelých najviac – tridsaťšesť. Čo znamená tridsaťšesť komplexne alebo čiastočne obnovených objektov.

Objavný pohľad na obnovu a využívanie pamiatok prináša aj nová kategória, ktorá už tretí rok pod názvom Adept na cenu Fénix – Kultúrna pamiatka roka sleduje niekoľko-ročný proces obnovy pamiatok od jej začiatku až do konca. Vzniká tak časozberný záznam postupu prác, ktoré realizujú zväčša nadšenci obnovujúci pamiatku nielen pre ňu samu, ale aj ako zážitkový spôsob vlastnej sebarealizácie.

Pamiatky nás svojou prítomnosťou chránia pred strachom z dočasnosti. To, že sme tohtoročné odovzdávanie ocenení Fénix – Kultúrna pamiatka roka umiestnili do priestorov pálfyovského hradu Červený Kameň, je zároveň ponukou na úvahu, že môžeme tento významný európsky šľachtický rod z juhozápadného Slovenska smelo považovať za náš.

Ladislav Snopko
člen správnej rady Nadácie SPP



Hrad Červený Kameň.

FOTO: ADOBE STOCK